

Αλλοδαποί ενώπιον της Θέμιδος: δικαστηριακή διερμηνεία στην Ελλάδα

Στέφανος Βλαχόπουλος, Περικλής Τάγκας, Θεμιστοκλής Γκόγκας
Ελευθερία Δογορίτη, Θεόδωρος Βυζάς
ΤΕΙ Ηπείρου

Résumé

En 2013, en Grèce de l'Union européenne, le très grand nombre d'immigrés, souvent clandestins, est à l'origine de nombreux problèmes de communication au niveau administratif. Dans cet article, nous allons nous pencher sur la communication, par le truchement d'un interprète, des personnes non-hellénophones avec les autorités policières et judiciaires, en particulier en cas de comportement délictueux. Il s'agit d'une enquête menée dans le cadre d'un projet de recherche concernant l'interprétation judiciaire en Grèce. En premier lieu, sur le plan théorique, nous allons aborder l'interprétation en focalisant sur la définition de l'interprétation judiciaire et sur le plan juridique, nous allons présenter les grandes lignes des législations européenne et grecque régissant le type de médiation en question, pour essayer, par la suite, de donner un bref aperçu de la situation actuelle dans notre pays. Dans un deuxième temps, nous allons présenter les données recueillies par le biais d'un questionnaire distribué à des personnes non-hellénophones, hommes et femmes, incarcérées dans trois prisons, celui-ci portant sur la relation des détenus avec des interprètes lors de leur contact avec la police et de l'audience. Enfin, nous allons présenter les conclusions tirées de l'étude du questionnaire.

Mots-clés: interprétation judiciaire, interaction sociale, migrant, autorités, tribunal, interprète, questionnaire

1. Εισαγωγή

Το πεδίο που πραγματεύεται το ερευνητικό πρόγραμμα με τίτλο «Δικαστηριακή διερμηνεία στην Ελλάδα» (*Legal Interpreting in Greece*) με ακρωνύμιο DIDI¹ αφορά το «παραμελημένο» θέμα της διερμηνείας μεταξύ αστυνομίας-δικαστικών αρχών και μη ελληνόφωνων ατόμων. Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός ότι στη χώρα μας δεν προσφέρεται επίσημη εκπαίδευση για τα άτομα τα οποία ασχολούνται με τη δικαστηριακή διερμηνεία,² ενώ στη συντριπτική πλειονότητα αντί για κατάλληλα εκπαιδευμένα άτομα χρησιμοποιούνται μη πιστοποιημένοι διερμηνείς που απλώς δηλώνουν ότι ομιλούν τη συγκεκριμένη γλώσσα για την οποία απαιτείται μετάφραση. Σκοπός του έργου είναι να χαρτογραφήσει, για πρώτη φορά, την κατάσταση στην Ελλάδα σχετικά με την παροχή νομικών υπηρεσιών διερμηνείας, να τονίσει τις ελλείψεις στην παροχή υπηρεσιών διερμηνείας σε ένα ευαίσθητο περιβάλλον, όπως τα δικαστήρια και οι αστυνομικές αρχές και να προσφέρει σε όλους τους ενδιαφερομένους τις απαραίτητες πληροφορίες για να λάβουν τα μέτρα που θα βελτιώσουν την κατάσταση στη χώρα μας.

¹ Το πρόγραμμα *Legal Interpreting in Greece (DIDI)* εντάσσεται στην πράξη «ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ ΙΙΙ: ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΣΤΟ ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» που συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και Εθνικούς πόρους μέσω του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων

² Επισημαίνεται πως, παρότι εξετάζουμε τη διερμηνεία κατά την προανακριτική, ανακριτική και ακροαματική διαδικασία, υιοθετούμε για πρακτικούς λόγους και αποφυγή σύγχυσης τον όρο *δικαστηριακή διερμηνεία*.

Στο άρθρο αυτό θα μας απασχολήσει η καταγραφή της ελληνικής πραγματικότητας στον τομέα της δικαστηριακής διερμηνείας υπό το πρίσμα του βλέμματος μη ελληνόφωνων ατόμων που έχουν συλληφθεί και κρατούνται σε δικαστικές φυλακές. Σε πρώτη φάση θα δώσουμε το θεωρητικό υπόβαθρο της διερμηνείας γενικά και της δικαστηριακής ειδικότερα, θα παραθέσουμε τις βασικές γραμμές της ευρωπαϊκής και της ελληνικής νομοθεσίας που διέπουν τη δικαστηριακή διερμηνεία και κατόπιν θα δώσουμε ένα σύντομο περίγραμμα της κατάστασης που επικρατεί σήμερα στη χώρα μας. Στη συνέχεια θα παραθέσουμε τα στοιχεία που συλλέξαμε βάσει ερωτηματολογίου από κρατούμενους άνδρες και γυναίκες σε τρία σωφρονιστικά καταστήματα της Ελλάδας και αφορούν στην ενδεχόμενη σχέση τους με διερμηνέα κατά την επαφή τους με τις Αρχές και την ακροαματική διαδικασία και θα προβούμε στην εξαγωγή συμπερασμάτων.

2. Ορισμός της διερμηνείας

Η διερμηνεία αποτελεί τη μία από τις δυο διακριτές εκφάνσεις του ενιαίου μεταφραστικού φαινομένου (Κουτσιβίτης 1994: 273). Χαρακτηριστικά στοιχεία αυτής της διαγλωσσικής επικοινωνίας είναι ο πομπός, ο δέκτης, το μήνυμα και ο μεσολαβητής.

Σε μια προσπάθειά του να προσδιορίσει επακριβώς τη διερμηνεία, ο Κεντρωτής (2000: 118) επισημαίνει ότι:

[...] *διερμηνεία* είναι η μεταφορά ενός προσφερόμενου άπαξ και κατά κανόνα προφορικός στη γλώσσα αφετηρίας κειμένου, από τη γλώσσα αφετηρίας στη γλώσσα αφίξεως, και δη σε ένα κείμενο, το οποίο, ένεκα ελλείψεως του απαραίτητου χρόνου, μόνο σε περιορισμένο βαθμό μπορεί να ελεγχθεί και μόνο προς στιγμινή και επί τόπου να διορθωθεί ως προς την ορθότητά του.

Προς επίρρωση του χαρακτηριστικού της αμεσότητας και της μοναδικότητας, ο Röchhacker (2004: 10-11) εξηγεί ότι «η διερμηνεία είναι μια μορφή μετάφρασης στην οποία η πρώτη και τελική απόδοση σε μια άλλη γλώσσα παράγεται με βάση την άπαξ παρουσίαση ενός εκφωνήματος σε μια γλώσσα πηγή».

Ως προς το υπόστρωμα, ο Κουτσιβίτης (1994: 276-278) και οι Seleskovitch και Lederer (2001 : 16-24) επισημαίνουν ότι η διερμηνεία δεν υλοποιείται στο επίπεδο της γλώσσας αλλά στο επίπεδο της ομιλίας, καθώς το αντικείμενό της δεν είναι η μεταφορά λέξεων ή φράσεων αλλά η απόδοση νοημάτων. Μάλιστα, κατά τις Seleskovitch και Lederer (2001: 90), ο διερμηνέας αποδεσμεύεται από την πρωτότυπη έκφραση όσο καλύτερα καταλαβαίνει αυτό που λέγεται, με αποτέλεσμα να βρίσκει αυθόρμητα μέσα στη γλώσσα-στόχο την έκφραση που θα του επιτρέψει να καταστήσει κατανοητή κάθε ιδέα.

Οι Gonzalez et al (1991, στο Mikkelson 1999b) υποστηρίζουν ότι ο διερμηνέας πρέπει να επεξεργαστεί μηνύματα διατυπωμένα σε δύο γλώσσες από τουλάχιστον δύο πομπούς στο αντίστοιχο κοινωνικό, πολιτισμικό και ψυχολογικό πλαίσιο, ο δε Cokely (2001: 4) κάνει λόγο για μεταφορά νοημάτων και προθέσεων κατά τη διερμηνεία. Σωστά λοιπόν επισημαίνει η Bühler (1985: 49) ότι η διερμηνεία αποτελεί κοινωνική διάδραση βασιζόμενη στη θέση του Argyle (1972: 259) ότι η κοινωνική διάδραση εν γένει περιλαμβάνει λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία οι οποίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους (Lyons 1972: 54). Αν και υπάρχει πλήρης και στενή αλληλοδιείσδυση μεταξύ γλώσσας και μη-γλώσσας, η λεκτική συνιστώσα θα πρέπει να συνδεθεί με το γνωστικό στοιχείο και η μη λεκτική με την κοινωνική λειτουργία.

Με τη σειρά του ο Röchhacker (2005: 695) θεωρεί ότι η διερμηνεία πρέπει να προσεγγίζεται μέσα σε ένα συνεκτικό εννοιολογικό πλαίσιο, που συνδυάζει (δια)δράση

σε συγκεκριμένο χώρο και νοητικές λειτουργίες με μια κοινωνιο-γνωστική προοπτική. Σύμφωνα με τον Vlachopoulos (2012: 5-6), οι ολιστικές προσεγγίσεις των Gonzalez et al και Röchhacker μας επιτρέπουν να θεωρήσουμε τη διαδικασία της διερμηνείας ως ολοκληρωμένη διαδικασία, όπου οι λειτουργίες της γνωστικής επεξεργασίας και ο φυσικός χώρος αλληλεπιδρούν· η παράβλεψη της κοινωνικής διάδρασης και η εστίαση στις λειτουργίες της γνωστικής επεξεργασίας δε θα επέτρεπαν να εξεταστεί η διαδικασία της διερμηνείας ως προς οτιδήποτε τροφοδοτεί τη νόηση του διερμηνέα με πολύτιμα δεδομένα και τον κινητοποιεί. Όταν γίνεται λόγος για εκμείωση αντίδρασης, εννοείται μια κατάσταση επίλυσης προβλημάτων που αφορά τον τρόπο πρόκλησης της στοχευμένης αντίδρασης.

Συνοψίζοντας, η κοινωνική διάδραση για την οποία μιλάει ο Röchhacker (2005) ταυτίζεται με αυτό που τροφοδοτεί τις γνωστικές λειτουργίες της διαδικασίας της διερμηνείας, καθώς θεωρείται ότι ενεργοποιεί μια διαρκή διαδικασία επίλυσης προβλημάτων που αφορά τον τρόπο μεταφοράς του μηνύματος μεταξύ γλωσσών και πολιτισμών με διαμεσολαβητή τον διερμηνέα.

3. Ορισμός της δικαστηριακής διερμηνείας

Γνωστή και ως νομική ή δικαστική διερμηνεία, αναφέρεται σε υπηρεσίες διερμηνείας που παρέχονται σε δικαστήρια και νομικές υποθέσεις κάθε είδους. Σύμφωνα με τους Gonzalez et al (1991, στο Mikkelson 1999b), η δικαστηριακή διερμηνεία αναφέρεται στη διερμηνεία που διεξάγεται σε περιβάλλον όπως αίθουσα δικαστηρίου ή δικηγορικό γραφείο, χώρος στον οποίο διεξάγεται κάποια δίκη ή άλλη νομική δραστηριότητα. Η δικαστηριακή διερμηνεία, ανάλογα με το νομικό περιβάλλον, χωρίζεται σε (1) οιονεί δικαστική, κατά την προανακριτική και την ανακριτική φάση και (2) δικαστική διερμηνεία ή αυτό που συνήθως δηλώνεται με τον όρο διερμηνεία δικαστηρίων. Κατά τους Gavioli και Baraldi (2011: 206, 223), η βασική απαίτηση από τη μεσολάβηση διερμηνέα σε νομικό περιβάλλον είναι η επίτευξη ακριβούς απόδοσης στη γλώσσα στόχο αφού η μόνη επικοινωνιακή λειτουργία του είναι να καταστήσει δυνατή την κατανόηση.

Τέτοιου είδους διάδραση μπορεί να θεωρηθεί ιδιαίτερος τύπος θεσμικής επικοινωνίας, αφού σε αυτήν συμμετέχει τουλάχιστον ένας θεσμικός εκπρόσωπος και πρέπει να περαιωθεί μια συγκεκριμένη διαδικασία (Gavioli και Baraldi 2011: 205-206). Επιπλέον, ο διερμηνέας προσλαμβάνεται από τον φορέα και θεωρείται ότι εκτελεί «θεσμικό ρόλο» αν και με τη στενή έννοια του όρου δεν είναι θεσμικός εκπρόσωπος. Μελετώντας τη σχετική αρθρογραφία η Mikkelson (1999a) επισημαίνει πόσο αποφασιστικός είναι ο ρόλος των διερμηνέων στη διασφάλιση του δικαιώματος του κατηγορουμένου για δίκαιη δίκη, ο οποίος είναι παρών κατά την εκδίκαση της υπόθεσής του χάρη στην παροχή πλήρους ταυτόχρονης διερμηνείας. Μάλιστα κατά την Berk-Seligson (1990, στο Mikkelson 1999a), αναμφίβολα ο διερμηνέας είναι παράγοντας της δίκης αφού διερμηνεύει τη μαρτυρική κατάθεση για τους ενόρκους, στοιχείο που επηρεάζει σημαντικά τη στάση των τελευταίων απέναντι στο μάρτυρα.

Επιπλέον, η αποστολή του δικαστηριακού διερμηνέα-διαμεσολαβητή είναι η ενθάρρυνση του κατηγορουμένου προς επικοινωνία και η αποφυγή εκφράσεων κυριαρχικής συμπεριφοράς. Σε αυτό το πλαίσιο αναφοράς, ο διερμηνέας δικαστηρίων πρέπει να αποδίδει με το μήνυμα στη γλώσσα-στόχο ακόμη και παραγλωσσικά στοιχεία, καθώς δεν μπορεί να αποφύγει τελείως μη σημασιολογικές πληροφορίες όπως παύσεις και υπεκφυγές, διότι πρέπει να συμπεριληφθούν στη μετάφραση προς τη γλώσσα-στόχο για να προκύψει ένα νομικό ισοδύναμο του μηνύματος της γλώσσας-πηγής (Gonzalez et al 1991, στο Mikkelson 1999b).

Πρόκειται λοιπόν για μια κοινωνική διάδραση που διέπεται αφενός από τα γενικά χαρακτηριστικά της διερμηνείας όπως αυτά αναπτύχθηκαν παραπάνω και αφετέρου από χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν στη συγκεκριμένη επικοινωνιακή περίσταση και σχετίζονται με α) το «επιτόπιο συγκείμενο» (τι πραγματικά λέγεται κατά τη διάδραση), β) το ευρύτερο χωρικό πλαίσιο (ανακριτικό γραφείο, δικαστήριο), όπου λαμβάνει χώρα η διάδραση, γ) τους αντίστοιχους ρόλους των συμμετεχόντων δηλαδή προσαχθέντων, κατηγορουμένων, αστυνομικών ή δικαστικών αρχών (Gavioli και Baraldi 2011: 206).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η νομική συνιστώσα αποτελεί μέρος της ευρύτερης πολιτισμικής διάστασης της δικαστηριακής διερμηνείας. Διαπιστώνεται λοιπόν ότι κατά την επικοινωνία αυτού του είδους πρέπει να εντοπίζονται και να αίρονται όχι μόνο τα γλωσσικά αλλά και τα πολιτισμικά εμπόδια για τον κατηγορούμενο, στοιχείο που βεβαίως ευνοεί την ανάπτυξης κάποιας συνάφειας μεταξύ κατηγορουμένου και διερμηνέα (Morris 1999: 9). Είναι πάντως γεγονός πως παρότι οι διερμηνείς δικαστηρίων οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τους τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες δεν έχουν πραγματικά τη δυνατότητα να ενημερώνουν σχετικά τους πελάτες τους (Gonzalez et al, 1991, στο Mikkelsen 1999b).

Κατά συνέπεια, οι δικαστηριακοί διερμηνείς θεωρούνται πολιτισμικοί διαμεσολαβητές: προωθούν και συντονίζουν τη γλωσσική επικοινωνία και κάνοντας αυτό γίνονται συντονιστές των διαπολιτισμικών σχέσεων (Gavioli και Baraldi 2011: 208).

Ωστόσο, κατά τον Nakane (2009), η προσπάθεια του διερμηνέα για διασφάλιση καλύτερης διαπολιτισμικής επικοινωνίας άρα και ακρίβειας όπως η εξήγηση σε περίπτωση πολιτισμικών αναντιστοιχιών, θα μπορούσε σε κάποιες περιπτώσεις να θεωρηθεί ως απομάκρυνση από τον ρόλο του διαμεσολαβητή που έχει αυτός αναλάβει. Τέτοιες παρεμβάσεις είναι δικαιολογημένες όταν μόνο ο διερμηνέας μπορεί να παρέμβει για να αποφευχθούν παρεξηγήσεις και παρανοήσεις εξαιτίας πολιτισμικών διαφορών. Απεναντίας είναι μεροληπτικές και άρα προβληματικές και αντιδεοντολογικές, όταν αυτεπαγγέλτως ο διερμηνέας εισάγει διορθώσεις προκειμένου να αποσπαστούν λογικές ή επιθυμητές απαντήσεις από τον ύποπτο. Καθώς δεν καταφέρνει να παραμείνει ουδέτερος, το αποτέλεσμα είναι να αλλοιώνονται τα αποδεικτικά στοιχεία που κατατίθενται στο δικαστήριο. Η μελέτη του Nakane έδειξε πόσο πολύπλοκη και δύσκολη μπορεί να είναι η προσπάθεια του διερμηνέα να παραμείνει στο ρόλο του μεσολαβητή αποδίδοντας όσα λέγονται με ακρίβεια και να αποφύγει παρεμβάσεις από δική του πρωτοβουλία ήδη από το στάδιο της προανάκρισης.

Από την πλευρά τους, οι αξιωματικοί της αστυνομίας θα πρέπει να γνωρίζουν τους ενδεχόμενους κινδύνους, ειδικά σε προανάκριση με διερμηνεία, κατά τη διαχείριση προβλημάτων επικοινωνίας με τον ύποπτο. Αντιστοίχως, επειδή οι δικαστές δε γνωρίζουν τις τακτικές της διερμηνείας, δεν είναι σε θέση να καταλάβουν ότι η εξήγηση είναι η ενδεδειγμένη λύση για την παράκαμψη σοβαρών προβλημάτων πολιτισμικού περιεχομένου. Αποτέλεσμα είναι ότι με την αποφυγή των εξηγήσεων, καθ' υπόδειξη της έδρας, ο εναγόμενος αδυνατεί να παρακολουθήσει τη διαδικασία, κάτι που ενδεχομένως αντιλαμβάνεται ως αρνητική στάση εκ μέρους του διερμηνέα. Τέλος, η μελέτη υποστηρίζει ότι ειδικά οι εντός θεσμικού πλαισίου διερμηνείς δεν είναι απλά «ηχεία» ή «αγωγοί» και δεν μπορούν να θεωρούνται άορατοι, άποψη που ενισχύεται και από τη μελέτη της Angelelli (2003: 26).

Επιπλέον, εξ όσων συνάγονται από τη βιβλιογραφική επισκόπηση αν ο νόμος δεν προβλέπει ρητά τη χρήση λεξικών ή άλλων βοηθημάτων, σίγουρα δεν τα απαγορεύει, τη στιγμή μάλιστα που, όπως αναφέρθηκε λίγο παραπάνω, απαιτείται ακρίβεια στη διερμηνεία καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Εξάλλου, για τη διασφάλιση της

ακρίβειας, από άποψη τακτικής είναι απολύτως κατανοητή και αποδεκτή η λήψη σημειώσεων από τον διερμηνέα. Ωστόσο, εξ όσων μελετήσαμε οι νομοθεσίες δεν φαίνονται να ασχολούνται με την τακτική που πρέπει να ακολουθηθεί στην προανάκριση, στην ανάκριση ή κατά την ακροαματική διαδικασία.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, ο διερμηνέας πρέπει τουλάχιστον στοιχειωδώς να κατανοεί τις νομικές έννοιες που περιλαμβάνονται στις προς διερμηνεία δηλώσεις. Επιπλέον, πρέπει να κατανοήσει πραγματικά τη δεοντολογική υποχρέωση να παραμένει αμερόληπτος. Χωρίς ειδική κατάρτιση, τα περισσότερα δίγλωσσα άτομα που επιχειρούν διερμηνεία σε δικαστήριο δεν είναι σε θέση να καταλάβουν την περίπλοκη νομική γλώσσα και συμπεριφέρονται αντιδεοντολογικά συνομιλώντας με τον κατηγορούμενο, δίνοντας συμβουλές ή εκφέροντας γνώμη υπέρ της μιας ή της άλλης πλευράς (Mikkelsen 1999a).

Εν κατακλείδι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η σχέση του διερμηνέα με τον κατηγορούμενο είναι επαγγελματική, ποτέ δεν είναι σχέση κατανόησης ή προσωπική (*Code of Ethics*, in *Superior Court of Arizona* 1992, στο Morris 1999: 10). Αυτό επιτυγχάνεται, όπως επισημαίνει η Κοο (2009: 224) όταν ο διερμηνέας δικαστηρίων ενεργεί με επάρκεια, εκτελεί τη διερμηνεία εντός συγκεκριμένων ορίων αρμοδιότητας και διερμηνεύει με ακρίβεια και πληρότητα, κάτι που διασφαλίζεται μεταξύ άλλων με τη σωστή κατάρτιση των διερμηνέων.

4. Δυο λόγια για την ευρωπαϊκή πραγματικότητα

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1950 (ΕΣΔΑ) κατοχυρώνει το δικαίωμα του κατηγορουμένου για δωρεάν παράσταση διερμηνέα όταν ο κατηγορούμενος δεν κατέχει επαρκώς τη γλώσσα στην οποία διεξάγεται η ακροαματική διαδικασία. Με την απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου με αριθμό 2004/0113 (CNS)³ αναγνωρίζεται το δικαίωμα δωρεάν παροχής διερμηνέα κατά τη διάρκεια οποιασδήποτε ποινικής δίκης συμπεριλαμβανομένης της επικοινωνίας μεταξύ του δικηγόρου και του κατηγορουμένου, καθώς και το δικαίωμα μετάφρασης όλων των σχετικών ουσιαστών εγγράφων. Τον Οκτώβριο του 2010 η ΕΕ υιοθετεί την Οδηγία 2010/64/ΕΕ⁴ που αναγνωρίζει σε κάθε αλλοδαπό το δικαίωμα για δωρεάν διερμηνεία και μετάφραση στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών προκειμένου να διασφαλιστεί η διεξαγωγή δίκαιης δίκης, χωρίς ωστόσο να αναφέρεται σαφώς τι προβλέπεται στις αστικές δίκες. Κάθε κράτος μέλος οφείλει να την εφαρμόσει εντός 36 μηνών. Αντίστοιχες διατάξεις περιλαμβάνονται και στις εθνικές νομοθεσίες διαφόρων χωρών όπως π.χ. Γερμανία, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Σουηδία, Ιταλία, Ισπανία, Ελλάδα αλλά και ΗΠΑ, Καναδάς, Ν. Αφρική, Αυστραλία. Στη Γερμανία και τη Ν. Αφρική μάλιστα, το δικαίωμα για διερμηνέα είναι συνταγματικά κατοχυρωμένο.

5. Το τοπίο της δικαστηριακής διερμηνείας στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα ο διερμηνέας διορίζεται αυτεπάγγελτα ή μετά από αίτηση του Εισαγγελέα ή μετά από αίτηση κάποιου από τους διαδίκους. Όσον αφορά τον διορισμό διερμηνέα το Άρθρο 233 του Ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (στο εξής ΚΠΔ) προβλέπει ότι όταν πρόκειται να εξεταστεί κατηγορούμενος, αστικώς υπεύθυνος ή μάρτυρας που δεν γνωρίζει επαρκώς την ελληνική γλώσσα, εκείνος που διενεργεί την ανάκριση ή εκείνος που διευθύνει τη συζήτηση διορίζει διερμηνέα.⁵

³ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004PC0328:EL:NOT>

⁴ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:01:EL:HTML>

⁵ <http://www.ministryofjustice.gr/site/kodikos/Eυρετήριο/ΚΩΔΙΚΑΣΠΟΙΝΙΚΗΣΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ/tabid/345/language/el-GR/Default.aspx>

Όσον αφορά στην Ελλάδα, η Αποστόλου (2011: 79-83) διευκρινίζει ότι το νομικό πλαίσιο που διέπει τις υπηρεσίες διερμηνείας για μετανάστες καλύπτει τους τομείς της αίτησης ασύλου και της δικαστικής διερμηνείας και χαρακτηρίζεται από έλλειψη απαιτούμενων προσόντων – η ποιότητα των υπηρεσιών διερμηνείας είναι πολύ χαμηλή – εξαιρετικά χαμηλή αμοιβή και μεγάλες καθυστερήσεις στην απόδοση των δεδουλευμένων, καθώς επίσης πληθώρα υποθέσεων, χωρίς να φαίνονται πιθανότητες βελτίωσης της κατάστασης. Σύμφωνα με την ίδια ερευνήτρια, ο νόμος δεν ορίζει συγκεκριμένα τυπικά προσόντα για τους διερμηνείς που μπορούν να συμπεριληφθούν στον κατάλογο των δικαστικών διερμηνέων, κάτι που επιτρέπει σε οποιονδήποτε, ακόμα και με απολυτήριο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, να γίνει διερμηνέας δικαστηρίων (Αποστόλου 2011: 83).

Ένα άλλο αντικίνητρο είναι η εξαιρετικά χαμηλή αμοιβή που δίνεται στους διερμηνείς δικαστηρίων αποτρέποντας τους επαγγελματίες διερμηνείς με υψηλά προσόντα και εμπειρία από το να σκεφτούν και αυτή την επιλογή. Ενδεικτικά η Αποστόλου (2011: 81) περιγράφει ότι σύμφωνα με προσωπικές επαφές που είχε τον Ιούνιο 2010 με τις αστυνομικές αρχές των Νομών Έβρου, Λέσβου και Σάμου, οι οποίοι θεωρούνται κύρια σημεία παράνομης εισόδου μεταναστών, διαπίστωσε ότι ελάχιστες υπηρεσίες διερμηνείας παρέχονταν στους μετανάστες.

Αν πρόκειται για γλώσσα η οποία είναι ελάχιστα ή και καθόλου γνωστή, ο νόμος προβλέπει τον διορισμό διερμηνέα του διερμηνέα (άρθρο 238 ΚΠΔ).⁶ Η εύκαμπτη έως χαλαρή διατύπωση του νόμου που δεν ζητά τυπικά προσόντα εν προκειμένω αποδεικνύεται επί του παρόντος σανίδα σωτηρίας.

6. Δεδομένα της μελέτης

6.1 Ερωτηματολόγια

Το ερωτηματολόγιο που διανεμήθηκε περιελάμβανε στην αρχή ερωτήσεις σχετικά με δημογραφικά στοιχεία και στη συνέχεια 15 ερωτήσεις που αφορούσαν στη διερμηνεία κατά τη σύλληψη, κράτηση, και εκδίκαση υποθέσεων αλλοδαπών κρατούμενων. Διανεμήθηκαν 67 ερωτηματολόγια σε άνδρες κρατούμενους στις φυλακές Ιωαννίνων, 92 ερωτηματολόγια σε άνδρες κρατούμενους στις φυλακές Κέρκυρας και 33 ερωτηματολόγια στις γυναικείες φυλακές Θηβών.

Τα ερωτηματολόγια μεταφράστηκαν στην αγγλική, γαλλική, γερμανική, ρωσική, αλβανική, τουρκική και βουλγαρική προκειμένου να μοιραστούν σε κρατούμενους στις φυλακές Ιωαννίνων, Κέρκυρας και Θήβας.

Οι ερωτήσεις χωρίζονται σε τρεις βασικές κατηγορίες:

α) Προσωπικά δεδομένα, δηλαδή φύλο, ηλικία, εθνικότητα και μορφωτικό επίπεδο, όπου οι κρατούμενοι απαντούν εισάγοντας ελεύθερο κείμενο. Λόγω της ιδιαίτερης ευαισθησίας των δεδομένων αυτών και προκειμένου οι συμμετέχοντες στην έρευνα να είναι πιο αντικειμενικοί στις απαντήσεις τους δεν ζητούνται στοιχεία όπως το όνομα και το επώνυμο.

β) Αξιολόγηση του τρόπου με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η δικαστηριακή διερμηνεία με χρήση άμεσης επιλογής «ΝΑΙ» ή «ΟΧΙ» όπου οι ερωτηθέντες δηλώνουν άμεσα κατά πόσο είναι ευχαριστημένοι ή δυσαρεστημένοι σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο εξελίχθηκε η όλη διαδικασία (14 ερωτήσεις).

γ) Αξιολόγηση του τρόπου με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η δικαστηριακή διερμηνεία με χρήση της κλίμακας Likert scale. Στις περιπτώσεις αυτές ο ερωτώμενος καλείται να αξιολογήσει σύμφωνα με οποιαδήποτε υποκειμενικά ή αντικειμενικά κριτήρια την όλη

⁶<http://www.ministryofjustice.gr/site/kodikos/Eυρετήριο/ΚΩΔΙΚΑΣΠΟΙΝΙΚΗΣΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ/tabid/34/5/language/el-GR/Default.aspx>

διαδικασία. Χρησιμοποιήθηκε τυπικής μορφής Likert πέντε επιπέδων όπου το 1 αναφέρεται στη χαμηλότερη ενώ το 5 στην υψηλότερη κλιμάκωση. Πρόκειται για μέθοδο «αναγκαστικής επιλογής» αφού η ουδέτερη επιλογή «Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ» έχει αφαιρεθεί από την κλίμακα (1 ερώτηση).

Στα ερωτηματολόγια αναγράφεται ρητά ότι όλες οι πληροφορίες που θα συγκεντρωθούν θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για τους σκοπούς του έργου.

6.2 Περιγραφή του δείγματος

Το δείγμα αποτελείται κατά 82,9% από άνδρες και κατά 17,1% από γυναίκες. Τα ερωτηματολόγια που διανεμήθηκαν και συλλέχθηκαν στη συνέχεια προέρχονται κατά 47,7% από τις φυλακές Κέρκυρας, το 35,2% από τις φυλακές Ιωαννίνων και μόλις το 17,1% από τις γυναικείες φυλακές Θηβών.

Στις φυλακές Ιωαννίνων οι ηλικίες των κρατουμένων κυμαίνονται από 24 έως 59 έτη με μέσο όρο τα 32, στις φυλακές Κέρκυρας από 21 έως 66 έτη με μέσο όρο ηλικίας τα 36 και τέλος οι ηλικίες των κρατουμένων στις γυναικείες φυλακές Θηβών κυμαίνονται από 21 έως 61 ετών με μέσο όρο ηλικίας τα 38 έτη.

Στο σύνολο των ερωτηθέντων διαπιστώνουμε ότι το 70,1% είναι μεταξύ 21 και 40 ετών, δηλαδή νεαρά άτομα, ενώ το 27,1% είναι μεταξύ 41 και 60 ετών και τέλος μόλις το 2,8% είναι άνω των 60 ετών.

Στις φυλακές Ιωαννίνων παρατηρείται ότι η πλειοψηφία των κρατουμένων προέρχεται από την Αλβανία (31,34%), τη Βουλγαρία (17,91%) και το Πακιστάν (13,43%). Στις φυλακές Κέρκυρας η πλειοψηφία προέρχεται από την Αλβανία (51,09%), ακολουθούν η Τουρκία με ποσοστό 14,13% και η Αλγερία με 8,7%. Ένα μικρό ποσοστό των κρατουμένων (2,17%) δεν δήλωσε την καταγωγή του. Η πλειοψηφία των κρατουμένων στις γυναικείες φυλακές Θηβών προέρχεται από τη Βουλγαρία (48,48%), ακολουθεί η Αλβανία με ποσοστό 18,18%, η Ρωσία 9,09%, η Γερμανία με ποσοστό 6,06% και οι Νιγηρία, ΗΠΑ, Βέλγιο, Πολωνία και Φιλιππίνες με ποσοστό 3,03% κάθε χώρα.

Από τους άνδρες συνολικά πολυπληθέστερα ήταν τα άτομα αλβανικής υπηκοότητας, ενώ στις γυναίκες υπερτερούσαν αριθμητικώς τα άτομα βουλγαρικής υπηκοότητας. Πάντως σε απόλυτους αριθμούς συνολικά και από τα τρία σωφρονιστικά καταστήματα – άνδρες και γυναίκες – προηγούνται οι κρατούμενοι αλβανικής υπηκοότητας (38,7%) και ακολουθούν τα βουλγαρικής υπηκοότητας άτομα (17,8%) και τουρκικής (9,4%). Αξιοσημείωτο είναι πάντως ότι, έστω και σε πολύ χαμηλά ποσοστά, συναντάμε πολίτες από ανεπτυγμένες χώρες της ΕΕ και άλλες δυτικές χώρες (στις φυλακές Ιωαννίνων: 1 Σουηδός, στις φυλακές Κέρκυρας: 1 Βρετανός, στις φυλακές Θηβών: 2 Γερμανίδες, 1 Αμερικανίδα, 1 Βελγίδα, 1 Πολωνίδα).

Ως προς τις ομιλούμενες γλώσσες, το 39,4% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι ομιλεί την αλβανική, 28% την αγγλική, 17,6% τη βουλγαρική, 5,7% τη γαλλική, 3,8% την ουκρανική, 2,6% την τουρκική και ακολουθούν άλλες γλώσσες σε ακόμη μικρότερα ποσοστά. Εύκολα διαπιστώνει κανείς ότι λίγο ως πολύ απέχουν τα ποσοστά υπηκοότητας από τα αντίστοιχα αναμενόμενα για την ομιλούμενη γλώσσα.

Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο των κρατουμένων, στις φυλακές Ιωαννίνων, η πλειοψηφία είναι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (32%) και ακολουθούν 27% δευτεροβάθμιας και 22% πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό των κρατουμένων (19%) αρνήθηκε να απαντήσει. Η πλειοψηφία (51%) στις φυλακές Κέρκυρας είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας, 36% πρωτοβάθμιας και 6% απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τέλος ένα 7% δεν απάντησε.

Σε ποσοστιαία βάση επί των 160 ανδρών κρατουμένων, 34,38% είναι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 40,62% δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, 13,13% απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ 11,87% δεν απάντησαν. Επικρατεί λοιπόν με ποσοστιαία διαφορά περίπου 6% η δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Στις φυλακές Θηβών – υπενθυμίζουμε ότι το δείγμα των γυναικών είναι μικρότερο – προηγούνται σε ποσοστιαία βάση οι απόφοιτες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (41%) ενώ ακολουθούν με το μισό περίπου ποσοστό (21%) οι πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και μόνο ένα 15% δήλωσε ότι έχει αποφοιτήσει μόνο από την υποχρεωτική εκπαίδευση. Περίπου το ¼ των γυναικών αρνήθηκαν να απαντήσουν τη συγκεκριμένη ερώτηση.

Συνολικά σε αντιπαραβολική προσέγγιση διαπιστώνουμε ότι σε ποσοστιαία βάση υπάρχει σημαντική διαφορά μορφωτικού επιπέδου μεταξύ ανδρών και γυναικών, πιθανότατα λόγω των διαφορετικών εθνοκοιτητών που καταγράφηκαν στις ανδρικές και τις γυναικείες φυλακές. Πάντως, στο σύνολο υπερτερούν τα άτομα με μορφωτικό επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κατά 47%, ακολουθούν εκείνα της πρωτοβάθμιας με 36,1% και τέλος εκείνα με επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (16,1%). Τέλος, αν και ενδεχομένως αναμενόμενο, τα άτομα ασιατικών και αφρικανικών εθνοκοιτητών έχουν κατά κανόνα – αν και με εξαιρέσεις – το χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο.

6.3 Απαντήσεις στα ερωτήματα

Στο ερώτημα αν υπήρχε διερμηνέας κατά τη διάρκεια της επαφής σας με την Ελληνική αστυνομία ή το δικαστήριο, οι κρατούμενοι στις φυλακές Ιωαννίνων απάντησαν αρνητικά σε ποσοστό 48,53%, στις φυλακές Κέρκυρας το 60% απάντησε αρνητικά ενώ στις φυλακές Θηβών το ποσοστό αρνητικής απάντησης ανέρχεται σε 54,55%. Συνολικά, από όλους όσους έδωσαν σαφή απάντηση στο ερώτημα, 57,9% των κρατουμένων έδωσαν αρνητική απάντηση έναντι ποσοστού 42,1% που απάντησε καταφατικά. Στατιστικά, η ύπαρξη διερμηνέα δε φαίνεται να σχετίζεται με την υπηκοότητα, εκτός ίσως – και αυτό αποτελεί υπόθεση κάποιου που γνωρίζει την ελληνική πραγματικότητα – από τους Αλβανούς (άνδρες και γυναίκες) όπου επί 74 ατόμων οι 51 (69%) δεν είχαν διερμηνέα λόγω ενδεχομένως καλής γνώσης της ελληνικής.

Ως προς την επιλογή διερμηνέα, στις φυλακές Ιωαννίνων, η συντριπτική πλειονότητα των κρατουμένων (79%) δεν επέλεξε τον διερμηνέα, το αντίστοιχο ποσοστό στις φυλακές Κέρκυρας ανήλθε σε 86% και τέλος, στις γυναικείες φυλακές Θηβών, σχεδόν το 90 % δεν είχε δυνατότητα επιλογής. Ως προς τα λίγα άτομα που, σύμφωνα με την απάντησή τους, είχαν τη δυνατότητα επιλογής διερμηνέα, από τα στοιχεία που διαθέτουμε δεν προκύπτει σχέση σύνδεσης με την εθνικότητα. Συγκεντρωτικά, το 92,1% του συνόλου των ερωτηθέντων δεν είχε τη δυνατότητα επιλογής διερμηνέα.⁷

Σχετικά με την ξένη γλώσσα που χρησιμοποιούσε ο διερμηνέας, σύμφωνα με τις απαντήσεις των κρατουμένων των φυλακών Ιωαννίνων, στο 52% των περιπτώσεων ο διερμηνέας μιλούσε τη μητρική τους γλώσσα, Στην ίδια ερώτηση το 41% των κρατουμένων των φυλακών Κέρκυρας απάντησε καταφατικά, ενώ από τις κρατούμενες των φυλακών Θηβών το 66,67% απαντά καταφατικά. Από το σύνολο των διερμηνέων που διορίστηκαν, κατά μέσο όρο μόνο το 57,1% (με κύριο όγκο τα άτομα αλβανικής καταγωγής, πιθανότατα επειδή είναι σχετικά εύκολο να βρεθούν άτομα που μιλούν καλά την αλβανική) μιλούσε τη γλώσσα του αλλοδαπού.

⁷ Μεταξύ πρώτης και δεύτερης ερώτησης φαίνεται να υπάρχει ανακολουθία ως προς τα ποσοστά, προφανώς επειδή κάποιοι ερωτηθέντες, αν και απάντησαν αρνητικά στην πρώτη ερώτηση, απάντησαν ως μη όφειλαν και στη δεύτερη ερώτηση.

Στις περιπτώσεις που οι διερμηνείς που διορίστηκαν δε μιλούσαν τη γλώσσα των αλλοδαπών, σε ποσοστό 45% μιλούσαν την ελληνική και σε πολύ μικρότερα ποσοστά διάφορες άλλες γλώσσες.

Στο κρίσιμο ερώτημα αν ο κρατούμενος αντιλαμβάνεται τον διερμηνέα, οι απαντήσεις από τις φυλακές Ιωαννίνων εμφανίζονται μοιρασμένες ανάμεσα στο « ναι » με 41% και το « όχι » με 43%. Αντιστοίχως, στις φυλακές Κέρκυρας καταφατική απάντηση έδωσε το 46% και αρνητική το 41%. Οι κρατούμενες των φυλακών Θηβών απάντησαν καταφατικά σε ποσοστό 63,64% και αρνητικά σε ποσοστό 33,33%. Οι άνδρες κρατούμενοι φαίνονται να αντιλαμβάνονται το διερμηνέα σε ποσοστό χαμηλότερο του 50% ενώ για τις γυναίκες το ποσοστό αυτό είναι σημαντικά υψηλότερο. Αυτό φαίνεται να έρχεται σε μερική αντίφαση με τις απαντήσεις σε προηγούμενο ερώτημα: ενώ το ποσοστό των διερμηνέων που μιλούσαν τη μητρική γλώσσα των κρατουμένων ήταν πιο χαμηλό, ωστόσο οι ερωτηθέντες φαίνονται σε υψηλότερα ποσοστά να αντιλαμβάνονται τα λεγόμενα των διερμηνέων. Τα συγκεντρωτικά ποσοστά δείχνουν ότι από όσους απάντησαν μόνο το 53,8% αντιλαμβάνεται τον διερμηνέα.

Ως προς την παροχή εξηγήσεων από τον διερμηνέα στον κρατούμενο για την προβλεπόμενη διαδικασία λειτουργίας της διερμηνείας, όπως χρόνος και έκταση προφορικού κειμένου που μπορεί ο διερμηνέας να μεταφράσει χωρίς πρόβλημα, καθώς και παροχή διασαφηνίσεων, οι κρατούμενοι σε ποσοστό που κυμαίνεται από 58% ως 66% δήλωσαν ότι δεν είχαν καμία πληροφόρηση από το διερμηνέα.

Αντιθέτως, τα ποσοστά θετικής απάντησης περί εξηγήσεων για την προβλεπόμενη διαδικασία από τον διερμηνέα στον κρατούμενο κυμαίνονται από μόλις 20% στους άνδρες ως το υψηλό 36% για τις γυναίκες. Επί του συνόλου των κρατουμένων που απάντησαν στο ερώτημα, ένα υψηλότατο 73,7% έδωσε αρνητική απάντηση.

Ως προς τη λήψη σημειώσεων, στη συντριπτική πλειονότητά τους με τουλάχιστον 82%, οι διερμηνείς δεν κρατούσαν σημειώσεις κατά τη διάρκεια της διαδικασίας.

Σχετικά με το ερώτημα εάν ο αξιωματικός / δικαστής απευθυνόταν στον ερωτώμενο κατά τη διάρκεια της όλης διαδικασίας, συγκεντρωτικά από όσους απάντησαν σαφώς στο ερώτημα, το 56% απάντησε ότι ο αξιωματικός / δικαστής δεν απευθυνόταν στον άμεσα ενδιαφερόμενο ενώ το 44% έδωσε καταφατική απάντηση.

Στην περίπτωση αρνητικών απαντήσεων (ότι ο αξιωματικός/δικαστής δεν απευθυνόταν στον αλλοδαπό) εκ μέρους των κρατουμένων των φυλακών Ιωαννίνων, είναι υψηλό το ποσοστό των κρατουμένων (35%) που αναφέρουν ότι ο αξιωματικός / δικαστής δεν απευθυνόταν ούτε στον διερμηνέα, ενώ θετική απάντηση (ο αξιωματικός / δικαστής απευθυνόταν στον διερμηνέα) έδωσε το 33%. Από τις φυλακές Κέρκυρας, το 38% αναφέρει ότι ο αξιωματικός / δικαστής δεν απευθυνόταν ούτε στον διερμηνέα, ενώ θετική απάντηση έδωσε το 44%. Τέλος, από τις φυλακές Θηβών το 27% απάντησε ότι ο αξιωματικός / δικαστής δεν απευθυνόταν ούτε στον διερμηνέα, ενώ θετική απάντηση έδωσε το 58%. Συνολικά, μεταξύ εκείνων που απάντησαν αρνητικά στο προηγούμενο ερώτημα, σε ποσοστό 46% ο αξιωματικός ή ο δικαστής δεν απευθυνόταν ούτε στον αλλοδαπό ούτε στον διερμηνέα ενώ το 54% ήθελε τον αξιωματικό ή τον δικαστή να απευθύνεται στον διερμηνέα σε περίπτωση που δεν απευθυνόταν στον αλλοδαπό.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ερώτημα σχετικά αν ο διερμηνέας μετέφραζε στον κρατούμενο ο,τιδήποτε είχε ειπωθεί κατά την ανακριτική και την ακροαματική διαδικασία. Η πλειοψηφία (63%) των κρατουμένων στις φυλακές Ιωαννίνων απαντά αρνητικά, για τις φυλακές Κέρκυρας το « όχι » αγγίζει το 75% και, τέλος, από τις φυλακές Θηβών, συνελέγησαν αρνητικές απαντήσεις κατά 55%. Από όσους έδωσαν σαφή απάντηση, η έρευνα έδειξε ότι σε ποσοστό 81,2% ο διερμηνέας δε μετέφραζε στον κρατούμενο ο,τιδήποτε είχε ειπωθεί κατά τη διαδικασία. Εδώ θεωρούμε σκόπιμο

να επισημάνουμε ότι οι αρνητικές αυτές απαντήσεις δεν μπορούν να μας οδηγήσουν σε συμπεράσματα σχετικά με το ποσοστό των λεγομένων που διερμηνεύτηκαν ούτε σχετικά με ενδεχόμενο κριτήριο επιλεκτικής διερμηνείας από μέρους του διερμηνέα. Στο ερώτημα εάν ο διερμηνέας χρησιμοποιούσε λεξικά, βιβλία ή οποιαδήποτε άλλα μεταφραστικά βοηθήματα, οι απαντήσεις ήταν αρνητικές σε ποσοστό 92%. Το στοιχείο αυτό αποτελεί σοβαρή ένδειξη για αντιδεοντολογική συμπεριφορά των διερμηνέων.

Σημαντικό στοιχείο αποτελούν οι απαντήσεις στο ερώτημα αν ο κρατούμενος «αισθανόταν» ότι ο διερμηνέας τηρούσε ουδέτερη στάση. Στις φυλακές Ιωαννίνων και Κέρκυρας έχουμε 62% αρνητικές απαντήσεις ενώ στις φυλακές Θηβών μόνο κατά 33,33%. Μια πρώτη διαπίστωση: σε εκατοστιαία βάση, υψηλότερο είναι το ποσοστό των γυναικών που εκτιμούν ότι ο διερμηνέας κράτησε ουδέτερη στάση. Συνολικά πάντως, κατά 70% εκτιμάται ότι δεν τηρήθηκε ουδετερότητα από τον διερμηνέα.

Από όσους θεωρούν ότι ο διερμηνέας δεν ήταν αμερόληπτος, στις φυλακές Ιωαννίνων το 66% αναφέρει αρνητική στάση ενώ μόλις το 6% αναφέρει θετική στάση. Στις φυλακές Κέρκυρας, το 73% εκλαμβάνει τη στάση του διερμηνέα ως αρνητική και μόνο το 9 % ως θετική. Τέλος, οι κρατούμενες στις φυλακές Θηβών, κατά 51,52% θεωρούν αρνητική τη στάση του διερμηνέα και κατά 18,18% θετική. Συνολικά από όσους απάντησαν, το 87% κάνει λόγο για αρνητική στάση ενώ ένα σχεδόν 13% αναφέρει θετική στάση εκ μέρους του διερμηνέα. Επίσης υψηλά είναι τα ποσοστά των ερωτηθέντων που, ενώ επισήμαναν ότι οι διερμηνείς δεν τήρησαν ουδέτερη στάση, δεν απάντησαν τελικά αν αυτοί τήρησαν αρνητική ή θετική στάση απέναντί τους.

Τα παραπάνω ευρήματα συνοψίζονται με τον καλύτερο τρόπο στα αποτελέσματα της ερώτησης «Νιώθετε ικανοποιημένοι από τη διαδικασία της διερμηνείας;» όπου γίνεται χρήση κλίμακας Likert. Η πλειοψηφία (56%) στις φυλακές Ιωαννίνων βαθμολογεί την όλη διαδικασία με «καθόλου» και περίπου 2% «πολύ καλά». Οι αλλοδαποί κρατούμενοι των φυλακών Κέρκυρας κατά 73% βαθμολογούν με «καθόλου» την όλη διαδικασία και περίπου 2% δίνει «πολύ καλά». Τέλος, οι κρατούμενες των φυλακών Θηβών αξιολόγησαν την όλη διαδικασία κατά 42,42% και κατά 6% με «πολύ καλά».

Είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε σε πρώτη φάση ότι όταν κλήθηκαν να βαθμολογήσουν με πενταβάθμια κλίμακα την ικανοποίησή τους από τη διερμηνεία ένα σημαντικό ποσοστό ανδρών και γυναικών προτίμησαν να μη δώσουν απάντηση. Επιπλέον, το 1, η χαμηλότερη βαθμολογία, συγκέντρωσε υψηλότερα ποσοστά μεταξύ των ανδρών παρά μεταξύ των γυναικών. Αντιστρόφως, αθροιστικά το ποσοστό των ανδρών που βαθμολόγησαν την όλη διαδικασία με «καλά» ή «πολύ καλά» είναι σαφώς χαμηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό των γυναικών. Τέλος, συνολικά για άνδρες και γυναίκες, το ποσοστό που δίνει τον χαμηλότερο βαθμό στην ικανοποίηση από τη διερμηνεία ανέρχεται σε 75,8%, ενώ μόλις ένα 3,2% εκφράζει απόλυτη ικανοποίηση.

Άμεσα σχετιζόμενη με την προηγούμενη απάντηση είναι και αυτή στην ερώτηση εάν ο αλλοδαπός κρατούμενος θα επέλεγε ξανά τον ίδιο διερμηνέα. Το συντριπτικό 88,8% όσων απάντησαν ρητά δεν θα επέλεγε ξανά στο μέλλον τον ίδιο διερμηνέα, δεν ξέρουμε όμως εάν αυτό οφείλεται πράγματι σε κακή ποιότητα διερμηνείας. Διαπιστώνεται πάντως συμβιβασμός με διερμηνεία χαμηλής ποιότητας, αφού ακόμα και κάποιος από αυτούς που δεν ήταν απόλυτα ικανοποιημένοι, σύμφωνα με την απάντησή τους στο προηγούμενο ερώτημα, θα επέλεγαν τον ίδιο διερμηνέα. Σημαντική επισήμανση: αν και τα ποσοστά αυτά είναι εκ πρώτης όψεως παραπλήσια με το 87% και 13% που αντιστοιχούν στην αρνητική και τη θετική στάση του διερμηνέα απέναντι στον κρατούμενο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δε θα θέλαμε να διακινδυνεύσουμε τον οποιονδήποτε συσχετισμό.

Συμπερασματικά

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο που προκύπτει από την ως τώρα έρευνα είναι ότι περίπου τα 3/5 των κρατουμένων δήλωσαν πως δεν υπήρχε διερμηνέας κατά την επαφή με την Ελληνική Αστυνομία ή το δικαστήριο. Κατά τη γνώμη μας, αυτό χρήζει περαιτέρω διερεύνησης αφού, όπως είδαμε, σύμφωνα με την εθνική και την ευρωπαϊκή νομοθεσία (Οδηγία 2010/64/ΕΕ), ο διορισμός διερμηνέα αποτελεί υποχρέωση της πολιτείας.

Τουλάχιστον δύο στους πέντε διερμηνείς που διορίστηκαν δε μιλούσαν τη γλώσσα του εναγόμενου. Η νομοθεσία πάντως προβλέπει τον διορισμό διερμηνέα του διερμηνέα σε περιπτώσεις μη διαδεδομένων γλωσσών. Επίσης είναι απορίας άξιο ότι ένα υψηλό ποσοστό διερμηνέων που δε μιλούσε τη γλώσσα του εναγόμενου χρησιμοποιούσε αποκλειστικά την ελληνική κατά τη διαδικασία. Πιθανόν σε αυτούς τους λόγους να οφείλεται το γεγονός ότι σχεδόν οι μισοί ερωτηθέντες δεν αντιλαμβάνονταν τον διερμηνέα. Επιπλέον, θα πρέπει να επισημανθεί ότι τρεις στους πέντε κρατουμένους δήλωσαν ότι δεν είχαν καμία πληροφόρηση από το διερμηνέα σχετικά με τη λειτουργία της διερμηνείας, παρά τις σχετικές διατάξεις της ευρωπαϊκής νομοθεσίας.

Ως προς την τακτική που ακολούθησε ο διερμηνέας κατά την προδικασία και την ακροαματική διαδικασία, εννέα στους δέκα ερωτηθέντες απάντησαν ότι ο διερμηνέας δεν κρατούσε σημειώσεις, άρα δεν είναι σίγουρο ότι διασφαλίζεται η ακρίβεια και η αλήθεια. Επιπλέον, από όσους έδωσαν σαφή απάντηση, η έρευνα έδειξε ότι σε οχτώ στις δέκα περιπτώσεις ο διερμηνέας δε μετέφραζε στον κρατούμενο οτιδήποτε είχε ειπωθεί κατά τη διαδικασία, κάτι που αντιβαίνει σαφώς στην επιταγή του νόμου για απόδοση των λεγομένων με ακρίβεια ενώ σε τουλάχιστον εννέα στις δέκα περιπτώσεις ο διερμηνέας δε χρησιμοποιούσε κανένα μεταφραστικό βοήθημα. Σύμφωνα με επτά στους δέκα ερωτηθέντες, δεν τηρήθηκε ουδετερότητα από τον διερμηνέα και από αυτούς σχεδόν εννέα στους δέκα κάνουν λόγο για αρνητική στάση εκ μέρους του διερμηνέα. Διαπιστώνουμε λοιπόν μια σαφώς ερασιτεχνική στάση εκ μέρους των διερμηνέων, η οποία πιθανότατα οφείλεται σε πλημμελή ή και ανύπαρκτη κατάρτιση.

Σε τρίτο επίπεδο, σύμφωνα με περισσότερες από τις μισές απαντήσεις, ο αξιωματικός ή ο δικαστής δεν απευθυνόταν στον άμεσα ενδιαφερόμενο κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, ενώ σε ένα ποσοστό λίγο υψηλότερο του 50% ο αξιωματικός ή ο δικαστής απευθυνόταν στον διερμηνέα σε περίπτωση που δεν απευθυνόταν στον αλλοδαπό.

Τέλος, εννέα στους δέκα ερωτηθέντες που απάντησαν ρητά στο ερώτημα δήλωσαν ότι αν είχαν τη δυνατότητα δεν θα επέλεγαν ξανά τον ίδιο διερμηνέα αν και κάποιοι έδειξαν έτοιμοι να συμβιβαστούν με χαμηλής ποιότητας διερμηνεία.

Συνολικά, διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν ελλείμματα τόσο στην οργάνωση από την πλευρά της πολιτείας όσο και στην εκπαίδευση των διερμηνέων με αποτέλεσμα οι παρεχόμενες υπηρεσίες δικαστηριακής διερμηνείας στην Ελλάδα να είναι κακής ποιότητας.

Η συνέχεια της έρευνας με διανομή ερωτηματολογίων στους επαγγελματίες που εμπλέκονται στην προανακριτική, την ανακριτική και την ακροαματική διαδικασία δηλαδή αστυνομικούς, δικηγόρους και δικαστές, και η επεξεργασία των στοιχείων που θα συλλεγούν θα μας επιτρέψουν να έχουμε, μέσω διασταύρωσης με τα στοιχεία που έχουμε ήδη επεξεργαστεί, μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα της κατάστασης που επικρατεί σήμερα στην Ελλάδα.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Αποστόλου Φ. (2011). «Υπηρεσίες για μετανάστες: Μια νέα πραγματικότητα στην Ελλάδα» Στο *Gramma Challenging Boundaries in Interpreting Studies*. 19, 77-91. <http://www.enl.auth.gr/gramma/gramma11/Apostolou.pdf> (τελευταία προσπέλαση 02.11.2013).

- Angelelli C. (2003). «The Interpersonal Role of the Interpreter in Cross-Cultural Communication. A Survey of Conference, Court and Medical Interpreters in the US, Canada and Mexico». Στο L. Brunette, G. Bastin, I. Hemlin, και H. Clarke (επιμ.) *The Critical Link 3, Interpreters in the Community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 15-26.
- Argyle M. (1972). «Non-Verbal Communication in Human Social Interaction». Στο R.A. Hinde (επιμ.), *Non-Verbal Communication*. New York : Cambridge University Press, 243-269.
- Bühler H. (1985). «Conference Interpreting : a multichannel communication phenomenon». Στο *Meta* 30:1, 49-54, <http://id.erudit.org/iderudit/002176ar> (τελευταία προσπέλαση 02.11.2013)
- Cokely D. (2001). «Interpreting Culturally Rich Realities: Research implications for Successful Interpretations». Στο *Journal of Interpretation : Millennial Edition*, 1-44.
- Gavioli L. και Baraldi C. (2011). «Interpreter-mediated interaction in healthcare and legal settings. Talk organization, context and the achievement of intercultural communication». Στο *Interpreting* 13:2, Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 205-233.
- Κεντρωτής Γ. (2000). *Θεωρία και πράξη της μετάφρασης*. Αθήνα: Διάλογος.
- Κουτσιβίτης Β. (1994). *Θεωρία της μετάφρασης*. Αθήνα: Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις.
- Koo A. (2009). «Truth through court interpreters». Στο *The International Journal of Evidence and Proof* 13, 212-224.
- Lyons J. (1972). «Human Language». Στο R.A. Hinde (επιμ.), *Non-Verbal Communication*. New York: Cambridge University Press, 49-85.
- Mikkelson H. (1999a). «The Court Interpreter as Guarantor of Defendant Rights». <http://www.acebo.com/papers/GUARANTR.HTM> (τελευταία προσπέλαση 02.11.2013).
- Mikkelson H. (1999b). «Interpreting is interpreting – or is it?». <http://aiic.net/page/3356/interpreting-is-interpreting-or-is-it> (τελευταία προσπέλαση 02.11.2013).
- Morris R. (1999). «The Gum Syndrome: Predicaments in Court Interpreting». Στο *Forensic Linguistics* 6(1), 6-29.
- Nakane I. (2009). «The Myth of an ‘Invisible Mediator’: An Australian Case Study of English-Japanese Police Interpreting». Στο *Journal of Multidisciplinary International Studies*, 6:1. <http://epress.lib.uts.edu.au/journals/index.php/portal/article/view/825> (τελευταία προσπέλαση 02.11.2013).
- Pöschhacker F. (2005). «From Operation to Action: Process-Oriented in Interpreting Studies». Στο *Meta*, 50:2, 682-695. <http://id.erudit.org/iderudit/011011ar> (τελευταία προσπέλαση 02.11.2013).
- Pöschhacker F. (2004). *Introducing Interpreting Studies*. London and New York: Routledge.
- Seleskovitch D. και Lederer M. (2001). *Interpréter pour traduire*. Paris: Didier Érudition.
- Vlachopoulos S. (2012). «Towards a Creativity-based Framework for Defining and Describing Court Interpreting: Based on the true story of court interpreting in Greece». <http://www.ijlld.com/journal-index/downloads/category/5-ijll> (τελευταία προσπέλαση 10.11.2013).
- _____, «Κώδικας Ποινικής Δικονομίας», Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρώπινων Δικαιωμάτων.
<http://www.ministryofjustice.gr/site/kodikos/Eυρετήριο/ΚΩΔΙΚΑΣΠΟΙΝΙΚΗΣΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ/tabid/345/language/el-GR/Default.aspx>
- _____, Πρόταση απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου με αριθμό 2004/0113 (CNS). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004PC0328:EL:NOT>
- _____, Οδηγία 2010/64/ΕΕ, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:01:EL:HTML>